

CORINA ISABELLA CSISZÁR

Ocultism și tradiții din Groșii Țibleșului

Descânțece de întors laptele la vaci

Să povesté în sat că torcéu marți sara și punéu un ptic de tiară și făcéu cămeșă și-o punéu între hotare, ca să nu zie Fata Pădurii. Și trebe blidele să le-ntorni pă cuie. Nu am văzut-o, da ori în ce caz, frumoasă nu-i, îi hâdă.

Marți sara nu te lăsa să cerni fărină cu sâta, nu te lăsa să lucrî, să depîni. Erau prinși oamîniî marți sara, că atunci să fac multe. Marți sara, joi sara și sâmbătă sara să descântă, multe rele să fac în lume. Înt-aieste tri zâle să face de descântat. Respectau marți sara, nu lucrî, descântau și amu să descântă și eu descânt. Eu știu de tăt felîu că am avut tri coptîi și mama o murî și am rămas. Ne-o luat laptele de la vacă, n-am avut ce-i da la coptîl. Și aieste îs drepte și adevărate și în zâua de astăzi. La noi o venit părintele, m-am dus la spovedit și o zâs că nu-i slobod să descânt că aieste-s cu blesteme. Și că este medic, da medicu nu poate face nimic cu astea.

Api ié laptele de la vaci și n-are vaca lapte. Api vin femeile la mine și nu le las să aivă năcaz. Dînt-o doniță de lapte n-are nimic, mere cu ié-n casă goală. Și răgește și îi bolnavă vaca. Și api vine laptele ‘napoi după ce descânt. Să face așé: să pune făină, un ptic de bosâioc și-un tort roșu. Tortu roșu îl descânți cu făina și cu bosâiocu. Și făina o leși să roieze afară, să n-o ploaie, s-o roieze numa. Și pui fărina descântată pă ceielaltă fărină. Și tortu pă care-l descânți în fărină, îl legî în coadă la vacă. Și bosâiocu îl pui în găleata cu apă când bé vaca. Și api descânți, să vină laptele:

S-o luat (numele vacii, la una îi zâce Struțole, la alta îi zice Bârnuța)
De la casă, de la masă,
Tăt răgînd, tăt boncălînd
Nîme-n lume n-o aude
Numa Maica Domnului
În poarta cerîului.
Câte-s pă pâmînt
Tâte le vede.
Scară de ceară întîns-o jos,
Coborât-o frumos, întrebat-o:
Ce răgești? Ce boncălești?
La Maria te-oi mîna (adică la descântătoare, la mine)
Cum ié ț-a descânta

Laptile ț-a aduna
Din țară, de peste țară,
Din lume, de peste lume,
Dulce ca mierea, gros ca aluatu,
Aici să nu rămâie,
A altuia să nu vie
Nici cât un grăunte de mac
În patrușpatru crepat.
Hai, hai, pă cucută de leuștean,
Hai, hai, pă cucută de leuștean.
De l-o luat bărbat necurat
Cu ochii de vârcolac,
Cu gura de lup turbat,
Crepe-i inima, verse-i-să boarșele.
De l-o luat femeie curată, necurată,
Crepe-i țățale,
Verse-i-să mațale!

Aiesta-i descântecu la vaci, nu-l știu oamenii că-i de demult. Aiesta nu l-am mai spus la nime. Dacă-l spui aiesta descântec, popa îți dă slujbe să plătești că blastămi. Și nu-i bine că blăstămi acolo, da 'laptile îți vine la vacă.

De deochi

Nu știu femeile, eu le tăt spui, zâc și căță noru-mea: „Învață, tu! Că-i avé coptii, nepoți și de-acele”. În zâua de Sânjorz să ducea donița-n grajd. Să pune donița cu fața-n sus, să pune o lespide din ptiatră. Și pă ié pui un spurc de câne. Și când umblă în sara de Sânjorz să ieie laptele, ele iau numa de deasupra smântâna și pute și nu-l pot mânca și nu mai iau altu.

Am fo tumna acolo la bufet și am descântat un coptil. Pui într-o cană apă și pui nouă cărbuni. Și la care-i deotet zdiară cărbunii, piu, piu fac, sfârâie de numa, numa. Și api zâci:

Maică Sfântă Preacurată,
Cine o deotet pă cutare (zici numele)
Că io te dezdeochi cu doi
Cine o deotet pă Ioană (zici până ajungi la nouă).
Și cu mânurile amândouă, iară zici:
De o deotet-o bărbat necurat,
Cu otii de vârcolac,
Cu gura de lup turbat,
Crepe-i inima, verse-i-să mațale!
De o deotiet o femeie curată, necurată,
Verse-i-să țățale,

Crepe-i mațale!

(Și descânți de trei ori aiesta, da' numa o dată cu cărbuni).

Și apoi zici:

Maică Sfântă Preacurată,

Eu nu-ntorn asta apă curată, lumminată,

(că o-ntorni cu cuțatu)

Că-ntorn otii pocitoarelor și a pocitorilor

A deutătoarelor și a deutătorilor.

Maică Sfântă Preacurată,

De-am greșit două, tri cuvinte, să fie mai 'nainte.

Descântecu-i de la mine, leacu-i de la tine.

Făcătura

Când ies cu darurile de la biserică zice că să nu te uiți când ies cu alea, că atunci deoată.

Io am scos tri femei de la moarte care o avut făcut pă orândă. Io m-am dus în Lăpușu Românesc la o hină. Și acolo o fost o babă bătrână într-un târnaț, sta.

- Dragu lelii, ce faci?

- Da ești beteguță?

- Beteguță. Da' oi muri, multe am știut, nu o învățat nime.

Eu când mi le-o spus, tăte le-am învățat. Când mi le-o spus, eu le-am știut. Și am învățat de făcătura. De asta mintenaș mori. Și trebe să-ți descânți. Pedig dacă io-s o fată bătrână și-mi cat orândă și mărg să fac pă orândă, ăsta trebe repede făcut. Și din Constanța o venit cineva să-i desfac. Țâpi maieú di pă dumneata și-l bați în blana ușii cu un cuțat și cu cui făcut din nouă potcoave. Din nouă potcoave să face un cui. Și iei maieú cu care să mere la râu și dai:

Hete, Joiană, Hete Vereană,

Nu-ți face în casa dumnitali...

(Și zici de tăte care-s în casă, în perină, în pat, în plapumă, în blid, în lingură, până ajungi la tăte care-s în casă, câte le are un om în casă).

Și api la capăt bați cu aceie. Și femeia își ié maieú pă ié. Una după ce i-am descântat și-o luat pă ié și s-o scuturat tătă, tătă naintea mea. Am gândit că ce Dumnezău are. Și cuiu cela numa potcovaru îl poate face. Și dint-a noua potcoavă să pune mai greu. Nouă potcoave și înt-aceie cam greu o poate pune, nu știu di ce. Aici îi baba care le știe pă tăte. Vă spun, din sat ori pă cine să întrebați, o femeie o născut și o făcut o fetiță. Și aceie i-o făcut pă orândă și-o murit femeia, mama fetiței. Și-o rămas fetița micuță. Și-o dat-o la o vecină și-o crescut-o și îi mare amu. Și-o spus ié că aceia care fac pă orândă, la tri zăle să duc bărbații forțat acolo acasă la ele. Fac de afurisâte, de ură, de răutate, când văd că te împeci bine.

Țăpătura

Mai este țăpătură, țăpă tăt feliu de bozgoane. Și am descântat de țăpătură. Tre să aduci apă din nouă izvoare înt-o sticlă. I-am făcut la unu, tăt o avut pă față Doamne, feri, îi cură din față. Aceie să descântă altfel. O mărș și-o adus apă din nouă izvoară și am descântat. Zâc:

S-o luat (zici numele)
De la casă, de la masă,
Când o fo în cale, în cărare
S-o-ntâlnit cu o căță linsă, prelinsă:
- Unde meri, căță linsă, prelinsă?
- Mă duc la casa cu ura, la casa cu țăpătura,
La casa cu gânduri grele
Și vorbe rele.
- Hai la noi, la noi îi casa cu ura
Și cu țăpătura,
Cu gânduri grele
Și vorbe rele.
Cu limba linje-le, su coadă strânje-le
Și le du la cé curvă de câne
Care le-o țăpat pă mine,
Atunci să să scape de ele,
Când s-a scăpa de ptiele.

Și aieste îs adevărate, nu-s minciuni. De nouă ori descânți în apa ceie și să freacă pă pticioare sau pă ce are beteag. Tre să stai numa cu cuțatu-n apă și să descânți. Femeia diacului di pă luncă o avut, numa n-o putut mere de-un pticior, până o vinit și i-am descântat și ia, îi bine.

Blestemul

Și blăstămu îi tare rău, de ăla nu poți scăpa decât cu post și rugăciune, să te ferească Dumnezău să nu te blastăme mama, să nu te blastăme tata. Cela trece și pân ptiatră. Și cela de popă îi rău, doar că părinți nu prea blastămă, părinții să cam roagă. Nici nu am spus io la nime astea, că n-am vrut. Da să ptierd dacă nu le spun.¹

Șezătoarea

Ne strângem sara la o femeie văduvă, ne puném roată cu caierele, torcém. Mai ducém lemne sau petrol la loampă, da mai mult avé femeia ceie că era sângură. Făcém cu sâta între pticioare dacă nu vinéu feciorii în șezătoare:

¹ Performeră Maria Pop, 70 ani, Groșii Țibleșului, 2020.

Durduluc, butuc
Pă acela-l aduc.

Și numărăm parii. Ca să vezi cum Ț-a fi ursăta, numărăm noaptea parii și îi legam cu tort roșu ca să știi care îi a tău. Am făcut boboloz din fărină. Pui pretinu, suntem 2, 3 fete laolaltă și fiecare își pune pretinu ei. Și scrii numele pă hârtie și faci un aluat. Și băgam numele în mijloc. Și care iese deasupra zice că acela îi a tău. Să fierb bobolozii și care iese deasupra îi a tău și nu să udă hârtia. La noi să face coc cu fărină de mălai și sărat tare. Și să ajună de Bobotează. Și zâce că-l visează, că-i dă apă, că i-i sete și zine ursătu și îi dă apă. Mănânci cocu afară pă tăietoriu. Și api feciorii hârăiesc câinii de numa, numa și api zâce că Ț-a hi blăstămat.²

Claca

Mérem cu călți în șezătoare, nu cu fuior de-acela mândru. Și erau femei mai bătrâne care nu puteu toarce tăt, chemau fete și femei să le toarcă. Și zâce: „Pă mâine sară facem clacă.” Și ne ducem cu cujeica și ne puné caier și torcém. Și ne făcé plăcintă, că atunci numa plăcintă să dădé. Și era cu joc, da' numa cu fluier, nu era cu ceteră. Și demult să da grăunțe de porumb fiert în șezătoare. Să mai făcé la sapă și la săcere clacă. Dacă era o femeie mai năcăjâtă sau mai bolnavă, méréi în clacă, ajutați. Chema și popa în clacă. Eu am fo la fostu părinte. Ne chema la desfăcat, la sapă, la suit de mălai. Ne da horincă verde, plăcintă. Și popa cela umbra cu straită ca noi, nu avé jantă, avé în umăr ca și straita noastră. Mai beie și popa câte un pahar și să îmbăta. Și mai îți dădé cu mălaiu în cap. Era o femeie mai bătrână ca noi, că noi am fo mai tinere atunci, lelea Maria îi zicea, și ea făcé plăcinte la popa. Am mers într-o noapte și pă când am ajuns acasă, o fo ușa încuiată. Ai, de mine și de mine, amu ce-om face? Am fo cu fata. Am tăt bontănit și am bontănit și api o vinit și ne-o deschis. Noi ne-am dus cam și fără să știe bărbatu-mio. Lui i-o cam plăcut să beie.³

Api ne spuné socru: „api ne ducem că tre să ducem niște bârne la un om”. Mére și ducé bârne la o casă, la uamini mai năcăjâți. Ducé bârnele și le grămădé pă olaltă și le lăsa acolo. Socru meu făcé draniță, apoi la năcăjiți lăsa mai lesne la bani. Atunci nu să făcé casa cu betoane, punéi ptiatră, aducéi ptiatră de râu, lut, nu era ciment. Și erau treptele din niște lespezi de ptiatră. La Macaci, în Strâmtură, méréu și scotéu oamini și le formăleau ei cu un ciocan cum putéu și era treaptă. Eu după râu așa am avut la casa mé. Eu demult așa am auzât, când să întie tălțile căsî, pătratu la fundația ceie, tăiei un cocoș și punéi capu cocoșului acolo.⁴ Api când făcé casă, puné și un ban de aur sau argint la fundație, un cocoșal să le margă bine, puneu la fodoment. Să mai puné și cățal de ai și tămâie. Și de Paști mai afumăm cu tămâie.⁵ Soacra mé la casa de bârne o zăs c-o vinit poliția că o lipit în lut niște galbini. Apoi aici o femeie o străcat casa veche și o aflat bani și o venit poliția și i-o sfădit. Și câți bani o fo pă dedesupt, pă tăți i-o luat.

Maria Muscanului o zăs că o cumpărat nu știu ce casă de la jâzi, erau atunci jâzi în sat.

² Performeră Maria Pop, 70 ani, Groșii Țibleșului, 2020.

³ Performeră Maria Pop, 70 ani, Groșii Țibleșului, 2020.

⁴ Performeră Victoria Bechiș, 68 ani, Groșii Țibleșului, 2020.

⁵ Performeră Xenia Pop, 68 ani, Groșii Țibleșului, 2020.

Era Lazaru lui David care de tâte o știut, mama era pretină cu el. Și știe să facă turte. Că de aicia nu știu face femeile, da' jâzii o știut. Și nu știu de unde aducea năfrămi la femei, aici în sat nu pre avem. Erau turte cum facem noi, *ritoșă*. Eu frământ de plăcintă cu brânză. Și când pun să dostiască din aluatu cela, până a nu dosti, fac ca o plăcintă. O înting cu sucitoriu și o ung cu ulei pă foaie, pun zahăr și o fac tăt pături și iar o învârtesc ca pă un colac și iar o fac din nou cu sucitoriu. Și așa-i de bună!⁶

Hori

Mamă, urātu mă cere
Fă, bine zî că n-oi mere.
Mărită-te, mamă, tu,
Zâua vine și să duce,
Noaptea vine și să culce.
Să culcă pă lipideu,
Pune capu lângă a meu.

Înt-un vârv de obcinucă

Înt-un vârv de obcinucă,
Frumos cântă o păsărucă.
Taci, pasăre, nu cânta
Că io rău te-oi blăstăma
Când a hi să scoți puii
Să ți-i mânânce corbdii
Că-n lume nu poci trăi
Și pă tine lângă pui
Să nu mai cânți nimăru.

De cătănie

- Lenu-i len, unde mă duci?
- Tumna-n graniță la turci,
Să ții caii de căpestre,
Să duci dor de la neveste;
Să ții caii turcilor,
Să duci dorul mândrilor.

⁶ Performeră Victoria Bechiș, 68 ani, Groșii Țibleșului, 2020.

Strigături la nuntă

De când am vinit aici,
Socăcițe-am văzut cinci.
Socăcița care-i prima,
Vie încoace cu găina.
Socăciță, draga mé,
Hai cu găina de-i vré.
Numa n-o aduce ră,
Că 'napoi te-ntorni cu ié.

Frunză verde de mușcată

Frunză verde de mușcată,
Așteaptă, nănaș, așteaptă,
Că nu mni-i găina hiartă.
Mai întină cu olu
Până ce-nfric cocoșu,
Mai întină cu sticla
Până ce-nfric găina.⁷

La găină

Nănașule, om cinstit,
Știi ce mi-ai făgăduit?
De mă duc cu tine-n junci,
Tu mi cumpăra păpuci.

Jocul

Demult erau jocurile la șură, erau jocuri de coptii mai mici, mai puțanele și era joc de tineri. Și méré lumea la joc. Coptiii cam de la clasa a cincea în sus, poate și mai micuți, care erau mai îndrăzneți, intrau acolo în joc. Api mai dripăle acolo cum puté și jucau pă la căs. Méré cu mama la joc și méréu mamele să vadă cu cine joacă fetele și place-ne de băieți și mai multe cele, c-am avut și pretenții. Și fata juca cu mai mulți feciori. Găta jocu iesta și zăcé feciorul: „Tu, vezi, că pă la cela joc, te joc eu!”. Api noa, jucai cu el.

Jocu începé de pă la vreo 3-4 după-masă. Și de pă la vreo 8 să da marșu. Marșu să da să margă tătă lumea acasă la mâncare, așe să zicé. Făcé cu ceteraș, știém că-i marșu, noa, gata. Și api iară merem după aceie, iară să începé de pă la vreo nouă. Da până asfințé soarele să fii

⁷ Performeră Maria Pop, 70 ani, Groșii Țibleșului, 2020.

acăsucă, să nu iei bătaică. Care n-o jucat, n-o jucat deloc ori o fo „plăcintă” ori o fo „pancovă”. Care jucau, jucau și cu cela, și cu cela. Dacă nu jucai bine apoi zică fecioru: „Apoi n-oi trage-o după mine!” Mama ne-nvăța de acasă, ne mai învățeau. Și o fo o melodie, cu gura o cântam din șezătoare și jucam.⁸

Mi s-a întâmplat că m-am dus cu fata mé la joc. Și era un băiat care o vinit, nu era din sat. Și zice fecioru cătă mine: „Vai, fata dumitale n-o vrut să vie cu mine la joc.” „Da cum, ai chemat-o?” „O jucat cu băiatu cela și pă cela joc am chemat-o ca să vie. Și o zâs că-i chemată.” „Bagă de samă, am zâs, că aici la noi în sat dacă fata-i chemată la joc, nu mai poate veni și cu tine”. Numa pă când s-o gătat jocu, o putut juca și cu ié. Era ceteră, contră, când cârțâie cetera eram prezenți fetele, feciorii, tăți îmbrăcați țărănește, părinții pă laiță.⁹

Când eram la școala primară făceam programe în fiecare duminică cu un profesor care ne învăța atâtea, făcea jocuri, ne-o dus și la București. Mie îmi place portu nost că îi deosebit de alte sate și de Larga și de Suciu de Sus, Suciu de Jos, de Lăpușu Românesc, de Rogoz. La noi, zadia era în spate, șorțu era în față, șorțu era făcut numa înt-o culoare, albastru. Fetele erau cu albastru. Și avém cămeșă ori cu șâr mare ori cu cociorvă. Și erau făcute de noi. La acela cu cociorve o fo modele geometrice. Șurțu era cu vrâstă și ne scriem florile și le cosăm noi. Le cosăm cu acu. Și zadia e cu vrâste mai multe.¹⁰

Mai este și cămeșă cu codru, îs cu foarte multe ruji cusute, da-s în tiară făcute nu cu acu. Și băieții avéu pă la gât, pă la poale mărjele la cămeși care erau frumoase, spălate și avéu clopuri cu păuni. Și avém năfrămi roșii. Păunii ceia n-o fo la noi în sat mai demult, îs preluate clopurile cele de la Bistrița. Eram feciori bocotani, mai gazde, și erau frumos îmbrăcați. Și aceia avéu clopuri cu păuni și erau foarte faini.¹¹

Ghicitul ursitului de Anul Nou

La noi demult, demult, când eram micuță și era frig și iarnă și avém opinci și nu avém pantaloni, méréu la o vecină și amu ce să facem de Anul Nou? Ne jucam cu blidele, nu știu câte blide puneam și puneam sub ele tăt feliu. De nimerei oglinda zice că ț-a hi bărbatu frumos, cărbunele era negru, pita era găzdac, sarea era sărac. Și să puneu sub două blide ca să nu vedem. Sau în sara de Anu Nou, lelea lu Șocalău, zicea: „Hai, să merem să numărăm parii!” Fiecare lua o ață, un tort, un fir de oarice, una albă, alta roșie, alta albastră, câte fete am fo. Eram parii de nuiete, nu stălti. „Noa, lele merem tăte. Am fo la mai multe fete. Hai să merem să numărăm parii să vedem cum ni-s drăguși. Numără și lelea soția, da ea o fo măritată. Ei i-o fo paru strâmb unde o pus ié. „Ai, c-amu-i dau un pumn că aiesta-i strâmb și hâd și mut”.¹²

⁸ Performeră Xenia Pop, 68 ani, Groșii Țibleșului, 2020.

⁹ Performeră Xenia Pop, 68 ani, Groșii Țibleșului, 2020.

¹⁰ Performeră Victoria Bechiș, 68 ani, Groșii Țibleșului, 2020.

¹¹ Performeră Xenia Pop, 68 ani, Groșii Țibleșului, 2020.

¹² Performeră Xenia Pop, 68 ani, Groșii Țibleșului, 2020.